
تحلیل تطبیقی شاخصهای بسیج اقتصادی در جنگ؛ مقایسه ایران با سایر کشورها

استاد راهنما: دکتر حسین صادقی

دانشجو: ولی... قابل زاده

اشاره:

تأمین امنیت ملی و حفظ استقلال سرزمین در شرایط بروز جنگ و تهدید چگونگی انجام این مهم از جمله مسائلی است که مورد توجه حاکمان و مدیران کلان جوامع می‌باشد. امروزه با توجه به افزایش شدید انواع هزینه‌ها، چگونه می‌توان با بهای کمتری تأمین نمود و از منابع کمیاب استفاده مناسبتری به عمل آورد؟ بسیج منابع به عنوان یکی از مهمترین راهکارهای عملی برای تأمین نیازهای دوره جنگ و بحران، که کالاها و خدمات نظامی به بحبوحه مصرف خود می‌رسند، مطرح می‌باشد.

با توجه به موقعیت جغرافیایی و ژئوپلیتیکی خاص کشورمان که در طول تاریخ مورد طمع بیگانگان بوده و از طرف دیگر نظام اسلامی و ارزشها و آرمانهای موردنظر جامعه، با منافع استکبار در تضاد می‌باشد، ضروری به نظر می‌رسد که به این امر مهم توجه خاص مبذول شود و با توجه به جنگهای قرن بیستم و استفاده از تجارب کشورهای درگیر در این جنگها، بویژه جنگهایی طولانی مدت بوده‌اند، بتوان به نقاط قوت و ضعف خودمان در طول جنگ تحمیلی عراق علیه ایران پی‌برده و در صورت بروز احتمال جنگ در آینده با توان و آمادگی بیشتری به نبرد پرداخت. شناخت چگونگی بسیج منابع، سیاستهای اقتصادی مناسب، نحوه تخصیص منابع بین بخشهای اقتصادی، و به‌طور کلی نحوه اداره کشور در دوران جنگ، از جمله مسائلی است که می‌تواند برای ما مفید واقع شود.

سؤال اصلی این پژوهش عبارت است از: آیا بسیج منابع (انسانی و مالی) در جنگ در مقایسه با متوسط مقدار شاخصهای استفاده از منابع (انسانی و مالی) بخش دفاع کشورهای دیگر در سطح پایین تری قرار داشته است؟

هدف این تحقیق آشنایی با نحوه اداره کشور در زمان جنگ است، اینکه چگونه می شود از ابزار و اهداف سیاستهای اقتصادی استفاده کرد و منابع اقتصادی کشور را در خدمت جنگ بسیج کرد.

این تحقیق در جهت اثبات این فرضیه است که؛ بسیج منابع انسانی و مالی در جنگ تحمیلی در مقایسه با متوسط مقدار شاخصهای استفاده از نیروی انسانی و مالی در بخش دفاع کشورهای دیگر در سطح پایین تری قرار داشته است.

جامعه آماری این تحقیق کلیه کسانی که طبق تعریف - در شرایط خاص موردنظر می توانند - یا طبق قانون - باید در برنامه های ویژه آمادگی یا عملیات نظامی - و غیرنظامی مانند مقابله با بلایای طبیعی - مشارکت جویند به طور بالقوه؛ ولی در تحقیق حاضر عملیات نظامی بالفعل موردنظر می باشد، جامعه آماری را تشکیل می دهد.

سازماندهی تحقیق

در **فصل اول** به طرح تحقیق پرداخته شده است، در آن اهمیت و ضرورت تحقیق مورد بررسی قرار گرفته است. مسئله یا همان سؤال اصلی تحقیق مطرح و تعریف شده است و همچنین اهداف تحقیق و سابقه، مشکلات و تنگناهای تحقیق مطرح شده و نیز در ادامه، به مراکز که جهت انجام تحقیق مراجعه گردیده، ذکر شده و اشاره شده به مراکز که می توانند از تحقیق بهره برداری کنند، در بخش دیگری از فصل اول، فرضیه های تحقیق به صورت جملات خبری و کامل بیان شده است و همچنین اشاره شده به روش انجام تحقیق و جامعه آماری و همچنین روش تجزیه و تحلیل اطلاعات مورد استفاده قرار گرفته، جهت فهم بهتر، آنها تعریف شده اند، فصل اول با ارائه ساختار بندی فصلهای تحقیق به پایان رسیده است.

فصل دوم؛ با توجه به اینکه موضوع تحقیق، تحلیل مقایسه ای شاخصهای بسیج منابع اقتصادی است. بسیج منابع، با سیاستگذاری اقتصادی کلان امکان پذیر است. لذا لازم است پس از طرح تحقیق، که در فصل اول ارائه شد، بلافاصله به سیاستها کلان اقتصادی پرداخته شود.

در فصل دوم، به سیاستهای اقتصادی کلان پرداخته شده است. این فصل معنای سیاست اقتصادی کلان، متغیرهای اقتصادی کلان، اهداف سیاست اقتصادی کلان، ابزارهای سیاست‌گذاری و سیاست قیمت‌ها و سیاست درآمدها، هر کدام به طور خلاصه و تا حد نیاز مورد بحث قرار گرفته است. این فصل با مطرح کردن سیاستهای تراز پرداختها، به اتمام رسیده است.

فصل سوم: طبیعی است، در تخصیص منابع آنچه مهم است در مرحله اول، شناسایی منابع استراتژیک است، منابع استراتژیک، شامل منابعی می‌شود که وجود آن، باعث توان و قدرت یک کشور می‌شود و نبود آن ضعف و ناتوانی ملی محسوب می‌گردد و لذا به عنوان فاکتورهای آسیب‌پذیری مطرح می‌شود.

از این رو لازم است برای بسیج منابع اقتصادی، پس از شناسایی متغیرهای کلان اقتصادی و سیاستهای اقتصادی کلان، به شناسایی منابع استراتژیک، که قوت نظامی محسوب می‌گردد، بپردازیم. کشوری که منابع استراتژیک را داشته باشد و بتواند آنها را به‌طور شایسته به کارگیرد، یک کشور خودکفا محسوب شده و لذا در زمان جنگ، به نحو شایسته می‌تواند جنگ را اداره کند، زیرا متکی به منابع داخلی خواهد بود و حداقل تا مدتی نیاز به واردات منابع حیاتی نخواهد داشت، واردات در زمان جنگ، در مواقعی امکان‌پذیر نیست و لذا یکی از عوامل آسیب‌پذیری محسوب می‌گردد. عوامل انسانی، منابع و ذخایر طبیعی، بازرگانی خارجی؛ به عنوان منابع استراتژیک مطرح هستند و لذا لازم است، مسئولین با منابع استراتژیک آشنا شده و با امکانات استراتژیک کشور آشنایی داشته باشند، که با مدنظر قرار دادن آنها برای دفاع و جنگ برنامه‌ریزی کنند.

در فصل چهارم اقتصاد جنگ مورد بحث قرار گرفته است. وقتی که بحران جنگی پیش می‌آید، اقتصاد دگرگون می‌شود، شرایط حاکم در زمان جنگ با زمان صلح، متفاوت است، لذا لازم است رفتار انسان در زمان جنگ مورد مطالعه قرار گیرد. ما باید بدانیم در زمان جنگ متغیرهای اقتصادی کلان (اهداف و ابزارها) به‌طور خودکار عمل نمی‌کنند و نیاز شدید و مبرم به کنترل دارند، و لذا در فصل چهارم مفاهیمی مانند، اقتصاد جنگ، جنگ از نظر اقتصادی، اقتصاد دفاعی، ویژگیهای اقتصاد جنگ، اقتصاد جنگ از دیدگاههای خرد و کلان، و زیرمجموعه‌های آنها مورد بحث قرار گرفته است تا مسئولین و برنامه‌ریزان برای شرایط جنگ و دست‌اندرکاران انجام بسیج منابع، باید با

اقتصاد جنگ آشنا شوند و از همه مهمتر بدانند که با بروز جنگ، برای متغیرهای کلان اقتصادی چه اتفاقی می‌افتد و چگونه می‌شود از این متغیرها استفاده کرد در جهت اداره اقتصاد کشور در زمان جنگ، تا در راستای بسیج منابع اقتصادی بهینه عمل شود.

در فصل پنجم تجربیات اقتصاد جنگ بعضی از کشورها مطرح شده، به درستی گفته شده است که گذشته چراغ راه آینده است. باید بررسی شود که دولت‌ها به هنگام جنگ چگونه اقتصادی کشورشان را اداره کرده‌اند. چگونه جنگ را اداره کرده‌اند و چگونه منابع را اولویت‌بندی و تخصیص داده‌اند، تا بتوانیم، منابع را تأمین و اولویت‌بندی و تخصیص دهیم، و از بحران پیروزمندانه خارج شویم و لذا تجارب اداره اقتصادی بریتانیا در جنگ اول و دوم جهانی، تجارب اداره اقتصاد فرانسه در طی جنگ اول و دوم جهانی و همچنین تجارب اداره اقتصاد ایران در طول جنگ تحمیلی مورد بحث قرار گرفته است.

در فصل ششم بسیج منابع اقتصادی به طور کلی مورد بحث و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در فصل یاد شده، ویژگیهای نیروی انسانی، به خصوص نحوه طرح‌ریزی و برآورد نیازمندیهای نیروی انسانی برای حفظ امنیت داخلی و حراست از مرزها، و همچنین سیستم فراخوانی مورد بحث قرار گرفته است. در ادامه، توان بسیج نیروی انسانی ایران و آیین‌نامه‌های مربوطه، توان بسیج نیروی انسانی آمریکا، رژیم اشغالگر قدس و عراق مورد مطالعه قرار گرفته است و در پایان به شاخصهای بسیج پرداخته شده و با استخراج داده‌های آماری از منابع مختلف، تحلیل تطبیقی در مورد چند کشور منتخب به عمل آمده است.

مهدی زروندی

گروه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی